

ISTITUZIONI DI DIRITTO ROMANO

matricole pari (prof. Tommaso dalla Massara)

DUODECIM TABULARUM LEGES

TABULA I

Si in ius vocat, ito. Ni it, antestamino. Igitur em capito.
Si calvitur pedemve struit, manum endo iacito.
Si morbus aevitasve vitium escit, iumentum dato.
Si nolet, arceram ne sternito.
Assiduo vindex assiduus esto.
Proletario iam civi quis volet vindex esto.
nex . . . forti sanati . . .
Rem ubi pacunt, orato. Ni pacunt, in comitio aut in foro ante meridiem caussam coiciunto.
Com peroranto ambo praesentes. Post meridiem praesenti litem addicito. Si ambo praesentes,
solis occasus suprema tempestas esto.
vades . . . subvades . . .

TABULA II

<Actor dicito:> ex sponsione te mihi . . . dare oportere aio. Quando tu negas, te praetor iudicem sive arbitrum postulo uti des.
. . . morbus sonticus . . . aut status dies cum hoste . . . quid horum fuit unum iudici arbitrove reove,
eo dies diffissus esto.
Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obvagulatum ito.

TABULA III

Aeris confessi rebusque iure iudicatis XXX dies iusti sunt.
Post deinde manus iniectio esto. In ius ducito. Ni iudicatum facit aut quis endo eo in iure vindicit,
secum ducito, vincito aut nervo aut compedibus XV pondo, ne maiore aut si volet minore vincito.
Si volet suo vivito, ni suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras faris endo dies dato. Si volet, plus
dato.
Tertiis nundinis partis secanto. Si plus minusve secuerunt, se fraude esto adversus hostem aeterna
auctoritas <esto>.
*(Aulus Gellius, 20 I 46: Erat autem ius interea paciscendi ac nisi pacti forent habebantur in
vinculis dies LX. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad praetorem in comitium producebantur,
quantaque pecuniae iudicati essent, praedicabatur. Tertiis autem nundinis capite poenas
dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant.)*

TABULA IV

Si pater filium ter venum duit, filius a patre liber esto.

TABULA V

Uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto. Si intestato moritur, cui suus heres nec escit,
adgnatus proximus familiam habeto. Si adgnatus nec escit, gentiles familiam habento.
(Gaius I .155: Quibus testamento...tutor datus non sit, iis lege XII [Tabularum] agnati sunt tutores.)
Si furiosus escit, adgnatum gentiliumque in eo pecuniaque eius potestas esto. . . . ast ei custos nec
escit . . .
Ex ea familia . . . in eam familiam.

TABULA VI

Cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita ius esto.

Si qui in iure manum conserunt tignum iunctum aedibus vineave sei concapit ne solvito . . .
duplione . . . quandoque sarpta, donec dempta erunt.

(Gaius, I, 111: Lege XII tabularum cautum est, ut si qua nollet usu in manum mariti convenire, ea quotannis trinotio abesset atque eo modo cuiusque anni [usum] interromperet.)

TABULA VII

. . . ambitus . . . sestertius pes . . .

Si iurgant . . . tres arbitri . . .

Viam muniunto: ni sam delapidassint, qua volet iumento agito.

Si aqua pluvia nocet . . .

TABULA VIII

Qui malum carmen incantassit . . .

Si membrum rup<s>it, ni cum eo pacit, talio esto.

Manu fustive si os fregit libero, CCC <assium>, si servo, CL <assium> poenam subito si iniuriam faxsit, viginti quinque poenae <asses> sunt.

. . . rup<s>it . . . sarcito.

Qui fruges excantassit . . . neve alienam segetem pellegeris . . . <capite>. . . si nox furtum faxsit, si occisit, iure caesus esto.

Luci . . . si se telo defendit, . . . endoque plorato.

Lance et licio <ito>.

Si adorat furto, quod nec manifestum erit . . ., <duplione damnum decidito>.

Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto.

Qui se sierit testarier libripensve fuerit, ni testimonium fatiatur, improbus intestabilisque esto.

Si telum manu fugit magis quam iecit, <arietem subicito>.

TABULA IX

<privilegia ne inroganto.>

<de capite civis nisi per maximum comitatum . . . ne ferunto.>

TABULA X

Hominem mortuum in urbe ne sepelito neve urito.

. . . hoc plus ne facito: rogum ascea ne polito.

Mulieres genas ne radunto neve lessum funeris ergo habento.

Homine mortuo ne ossa legito, quo post funus faciat.

Qui coronam parit ipse pecuniave eius honoris virtutisve ergoduitur ei . . .

Neve aurum addito. At cui auro dentes iuncti escunt. Ast in cum illo sepeliet uretve, se fraude esto.

TABULA XI

<conubia plebi cum patribus>

(Cicero. De Republica, II 36-37: Qui [Xviri] cum X tabulas summa legum aequitate prudentiaque conscripsissent, in annum posterum Xviro alios subrogaverunt...qui duabus tabulis iniquarum legum additis...conubia haec illi ut ne plebei cum patribus essent, inhumanissima lege sanxerunt.)

. . . dies intercalandi . . .

. . . dies fasti . . .

TABULA XII

Si servo furtum faxit noxiamve no<x>it.

Si vindiciam falsam tulit, si velit is . . . tor arbitros tris dato, eorum arbitrio . . . fructus duplione damnum decidito.